

De Oude Kerk weer wit

Na een langlopend restauratieproces wordt de Oude Kerk (of Andreaskerk) weer wit geschilderd. Door vocht en verschillende soorten zouten ontstonden grote problemen in de muren van de kerk. Deze moesten eerst onder controle worden gebracht, een jarenlang proces. Als laatste fase is een dunne pleisterlaag op de muur aangebracht, een zogenaamde kaleilaag. Door deze 'ademende' afwerkingslaag kan het vocht uit de muur goed verdampen. En de naar buiten komende zouten kunnen hierin kristalliseren, waardoor geen schade aan het metselwerk van de muren zelf ontstaat. Na jaren van monitoren is nu besloten dat de kerk eindelijk weer afgewerkt kan worden met haar karakteristieke witte verflaag.

Wat is er hiervoor gebeurd?

De vocht- en zoutproblemen hadden diverse oorzaken. Allereerst de ligging aan zee. In de Tweede Wereldoorlog is op last van de bezetters de bovenkant van de toren afgebroken, maar de afdekking van de onderkant was bepaald niet waterdicht. En na de oorlog is men overgeschakeld van kalkverf naar cementverf, wat achteraf geen gelukkige keuze bleek. Naast het zeezout bevatte die weer andere zouten, een verdere belasting van de muren.

Het later aanbrengen van afsluitende rubberverf hebben de uiteindelijke problemen aan het licht gebracht. Het ingesloten vocht activeerde de zouten, die daardoor aan het oppervlak kwamen en daar net onder de oppervlakte kristalliseerden en zo pleister-, metsel- en schilderwerk aan binnen- en buitengevels kapot drukten en verpoederden.

In 2006 werd duidelijk dat de kerk een grote restauratiebehoefte had. Na uitgebreid onderzoek door TNO werd een plan opgesteld. Als eerste zijn de gevels in de zomer van 2009 ontdaan van alle verflagen. Het schone metselwerk kon vervolgens langzaam drogen. Door de dikte van de muren duurde dit lang.

afb. 1 Het verwijderen van alle verflagen (21 augustus 2009)

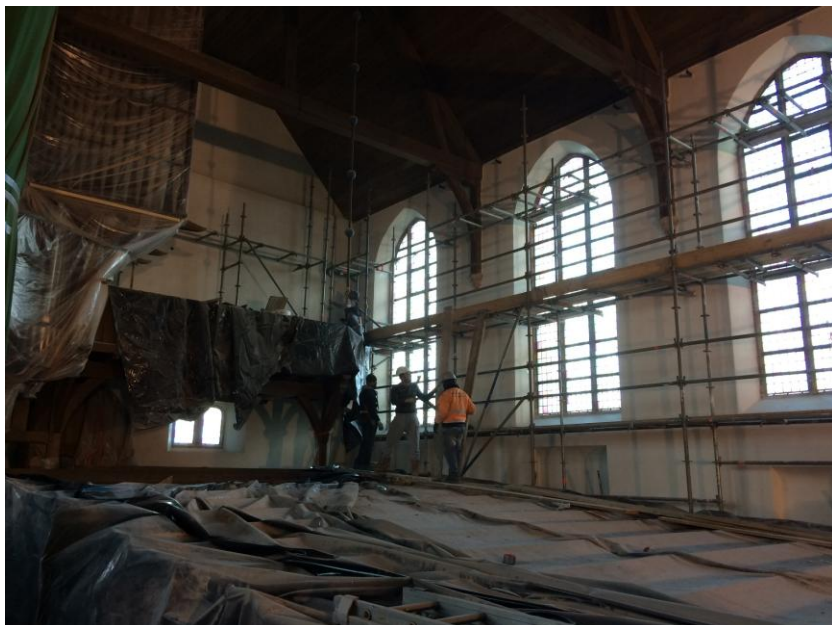
Uiteindelijk leek in 2011 de muur niet droger te kunnen worden met het kale metselwerk. Hierop ging de volgende fase in. De buitenzijde werd voorzien van een dunne kalkpleister: de kaleilaag. Deze laag verminderde het binnendringen van water door regen, maar liet de muren wel verder drogen. Daarbij konden de agressieve zouten in deze dunne laag kristalliseren en werd deze opgeofferd in plaats van het metselwerk, dat nu onaangetast bleef. Ook bleef zo het beeld van 'zichtbare stenen' behouden, ook na een schilderbeurt, wat zou verdwijnen als de muren glad werden gepleisterd.

afb. 2 Het aanbrengen van de kaleilaag (24 oktober 2011)

De toren van de kerk bleek een veel hoger zoutgehalte te hebben dan de rest van het gebouw, waardoor hier eerst extra ontzouting moest plaatsvinden. Hiervoor werd door TNO met Remmers Bouwchemie een speciale pasta ontwikkeld. De werkzaamheden aan de toren konden daardoor pas in 2013/2014 plaatsvinden.

Niet alleen de buitenzijde had te lijden van de zouten en het vocht. Ook het pleisterwerk binnen was hierdoor helemaal verpoederd. Nadat de buitenzijde was gestabiliseerd, kon ook de binnenkant worden aangepakt. De gehele pleisterlaag moest hier worden verwijderd, waarna een speciale zout opnemende pleisterlaag werd aangebracht. In 2015 vonden deze werkzaamheden plaats.

afb. 3 Het vervangen van het binnen pleisterwerk (1 april 2015)

Jaarlijks werden daarna de gevels geïnspecteerd om de schade aan de kaleilaag op te nemen. Door het verder drogen van de muren bleef zout naar buiten komen waardoor de kaleilaag verpoederde. Als de plekken te groot werden, werd de kaleilaag (partieel) vervangen.

Om de inwatering (en ook de vervuiling) van de muren verder te beperken zijn de schuine vlakken van de steunberen voorzien van een loden afdekking. In eerste instantie was dit alleen bij de hoge delen gedaan. Deze is in 2022 aangebracht. Vanwege het positieve effect werden aanvullend ook de lagere delen in 2023 afgedekt. Om de waterindringing bij de twee entreeportalen ook te verminderen wordt de afdekking met baksteen rollagen hier vervangen door een natuursteen afdekking.

afb. 4 Steunberen met afdekking op de hoge delen

Inmiddels is de jaarlijkse schade en het hiermee samenhangende herstelwerk van de kaleilaag dusdanig beperkt dat aangenomen kan worden dat de vochthuishouding voldoende in evenwicht is en er nog slechts zeer beperkt zouttransport naar de oppervlakte plaatsvindt. Daarmee is nu het moment aangebroken waarop de kerk weer wit geschilderd kan worden. Hiervoor zijn de afgelopen twee jaar diverse proefvlakken opgezet om te zien hoe verschillende verfsoorten zich hielden op deze moeilijke ondergrond. Uiteindelijk kwam een zuivere kalkverf hier als beste naar voren. De kerk wordt nu dan ook letterlijk witgekalkt.

Geschiedenis van de Andreas of Oude kerk

In 1460 werd Katwijk aan Zee een afzonderlijk kerkdorp. Dit is ook het moment dat de Andreaskerk werd gebouwd. Het oorspronkelijke kerkgebouw betrof een gotische kruiskerk met een driebeukig schip. Op dat moment lag Katwijk aan Zee nog een eind landinwaarts. De oorspronkelijke kerk lag toen nog midden in het dorp.

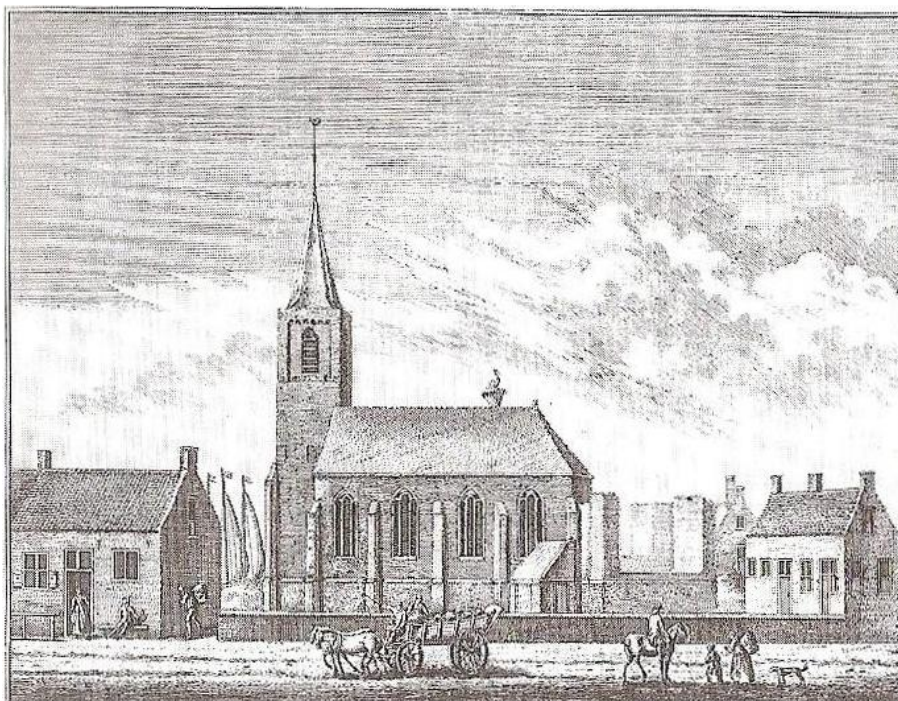
Op 1 november 1570 richt de Allerheiligenvloed ook in Katwijk grote schade aan. Na een lange stormperiode ontstond een rampzalige overstroming door het tot ongekende hoogte opgestuwde water. Hierbij begaven talloze dijken aan de kust het, met een enorme overstroming tot gevolg. Ook een groot deel van Katwijk werd weggeslagen en het dorp verkeerde in grote rampspoed.

Ten tijde van de 80-jarige oorlog werd de kerk ook niet gespaard. Op 5 april en 24 mei 1571 werd de kerk door de watergeuzen geplunderd. Vervolgens werd ten tijde van het beleg van Leiden (1573-1574) het dak en het bovenste deel van de kerkmuren en de toren vernietigd. Er gaat echter ook een verhaal dat de watergeuzen in 1572 de kerk hebben afgebrand. In de periode 1580-1590 werd alleen een gedeelte van de kerk herbouwd, het zuidelijk deel van het huidige schip. Door alle rampspoed was de bevolking vermoedelijk sterk teruggelopen en kon een veel kleinere kerk volstaan. Een nieuwe top van de toren met luidklok moest wachten tot 1594. Met het gestaag weer groeien van de bevolking was uiteindelijk toch behoefte aan een grotere kerk. Zo werd in 1709 ook de noordelijke helft van het schip herbouwd.

De zee trok daarbij gestaag verder op. Uit onderzoeken is gebleken dat de kustlijn in de periode van 1570 tot 1776 wel 150 meter is opgeschoven. Op een tekening van rond 1690 is te zien dat de kustlijn langs de huizenrand loopt. De kerk licht iets verder in het dorp.

afb. 5 Katwijk ca. 1690 met de kerk centraal

afb. 6 Oude Kerk rond 1750, met vroegere transept en koor als ruïne

Uiteindelijk rukt de zee verder op en komt de kerk direct aan het strand te liggen. In 1887 werd de Nieuwe kerk gebouwd, die een stuk verder in het dorp kwam te liggen aan de Voorstraat. De Oude kerk was hierdoor niet meer nodig en deze werd verkocht aan de N.V. Rederij Katwijk. De bomschuiten van de rederij lagen op

het strand voor de kerk, die werd gebruikt voor opslag en reparatie van de netten. Gelet op de foto's uit die tijd is toen de keermuur extra verhoogd.

afb. 7 Oude kerk eind 19de eeuw (bron: RCE)

Met de vervanging van de bomschuiten eindigde ook het gebruik van de kerk door de rederij. Daarbij groeide de bevolking van Katwijk en was behoefte aan meer kerken. De kerk werd zodoende teruggekocht in 1921. Hierop volgde een restauratie, waarbij de oorspronkelijke contour van de kruiskerk werd hersteld. Deze verbouwing was 24 februari 1924 gereed en de kerk werd weer in gebruik genomen.

afb. 8 Oude Kerk ca. 1930 na restauratie en herbouw transept en koor

afb. 9 Luchtfoto Katwijk aan zee ca. 1930

Met de aanleg van de Atlantikwall werd in 1942 de kerk zelf gespaard, maar werd wel de kerktoren tot aan het dak van de kerk afgebroken. Alle omliggende bebouwing werd gesloopt, waardoor de kerk geheel in een open zandvlakte kwam te staan. In 1952 werd de toren weer hersteld.

afb. 10 Tijdens WO-II met ingekorte toren (bron RCE)

Al in de jaren '80 bleken de kerk- en torenmuren in slechte staat te zijn en de gevels te kampen met vocht- en zoutproblemen. Dit leidde tot het vervangen van het pleisterwerk binnen. De afwerking aan de buitenzijde bleef echter ongewijzigd, waardoor dit vooral een oplossing van symptomen is gebleken, aangezien het werkelijke probleem niet werd opgelost.